

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKİYE AB İLİŞKİLERİ (TEZSİZ) BİLİM DALI

KÜRESELLEŞME VE ULUS-DEVLET

Hazırlayan: Ercan CANER, 108227807

Öğretim Üyesi: Yrd. Doç.Dr. Hamit Emrah BERİŞ

Ankara

Haziran 2010

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
I. GİRİŞ	1
II. DEMİR ÜÇLÜ	2
III. AVRUPA ULUS DEVLETLERİNİN SONU.....	6
IV. ÇOK ULUSLU ŞİRKET TEORİSİ.....	8
A. ÇOK ULUSLU ŞİRKETLERİN KENDİ ÜLKELERİNE ETKİLERİ.....	9
B. ÇOK ULUSLU ŞİRKETLERİN EV SAHİBİ ÜLKELER ÜZERİNDE ETKİLERİ...	10
V. SONUÇ.....	11
Kaynakça	13

I.GİRİŞ

Yadsınamaz bir gerçeklik olan küreselleşme ile ulus-devlet arasında bir çatışma, bir kan uyuşmazlığı söz konusudur. Bunun nedeni, kaçınılmaz bir şekilde dünya ekonomisi ile bütünleşmek zorunda olan ulus-devletlerin bu süreçte daha avantajlı bir duruma erişmek istemesi ve bu süreci ulusal çıkarları doğrultusunda yönlendirmek istemeleridir.

Ama acaba gerçekten ulus-devlet ile küreselleşme arasında yaygın inanışta olduğu gibi bir çatışma söz konusu mudur? Yoksa küreselleşen çok uluslu şirketlerin düzenleyici rolleriyle ulus-devletlere ihtiyacı gün geçtikçe daha da artmakta mıdır?

Ve küreselleşme sürecinde ulusal çıkarları azami seviyede korumak isteyen az gelişmiş ulus-devletlerin, gelişerek önde gidenleri yakalaması için küreselleşmenin ekonomik boyutunda ne yapmaları gerekmektedir? Veya liberal ekonomik sistemde, piyasanın görünmez eli, gelişmeye ve önde gidenleri yakalamaya çalışan az gelişmişleri ve gelişmekte olan ülkeleri bu yarışta öndekilere yetiştirecek midir?

Bu çalışmada; ekonomik küreselleşmenin kurallarını belirleyen ve uygulatan üç büyük küresel kurum olan Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Ticaret Örgütü'nün (WTO) temel fonksiyonları ve özellikle IMF ve Dünya Bankası'nın düşük ve orta gelir seviyeli ülkelere dayattığı yapısal dönüşüm programlarındaki tedbirler ortaya koyulacak, Philip JONES'un "Avrupa'da Ulus-Devletlerin Sonu" isimli makalesinin tercümesi yapılan bir kısmında belirttiği gibi "Dünya Devleti" kurma yolunda Avrupa Birliğine (AB) biçilen rol irdelenecek ve ekonomik küreselleşmenin itici gücü olan çok uluslu şirketlerin teknoloji transferi, teknoloji yayılımı, gelişme, çalışanların ücretleri vb. alanlarda etkileri üzerinde durulacaktır.

II. DEMİR ÜÇLÜ

Öymen'e göre; Gelişmiş demokratik ülkelerden hiçbiri, küreselleşmeyi, çağdaşlaşmayı, ulus-devlet olmanın temel özelliklerinden vazgeçme ve ulusal çıkarları feda etme şeklinde algılamıyor.¹

Gerçekten de günümüz küreselleşen dünyasında ve değişen dünya koşullarında, karşılıklı bağımlılığın arttığı, ülkelerin büyük oranda birbirine bağımlı duruma geldiği günümüz dünyasında, ulusal çıkarları korumanın anlamı geçmiştekinden çok farklı olacaktır.

---

¹ ÖYMEN, Onur; Ulusal Çıkarlar, Küreselleşme Çağında Ulus-Devleti Korumak, Syf. 16

Ekonomik küreselleşmenin kurallarını belirleyen ve uygulatan üç büyük küresel kurumdan giriş bölümünde bahsetmiştik. ‘Demir Üçlü-Iron Trinity’ veya ‘Kutsal Olmayan Üçlü-Unholy Trinity) olarak adlandırılan bu üç kurum;

1. Dünya Bankası,
2. Uluslararası Para Fonu (IMF) ve
3. Dünya Ticaret Örgütü’dür (WTO).

Bu kurumların temel fonksiyonlarına baktığımızda; Dünya Bankası’nın büyük ölçekli projelere fon sağladığını, yapısal dönüşüm politikalarını desteklediğini ve araştırma departmanı vasıtasıyla gelişme çabalarını yönlendirdiğini görürüz. IMF ise, kısa vadeli acil fonlar vasıtasıyla birbirine tamamen benzer ekonomik reformları az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere uygulattırır. WTO’nun fonksiyonu ise küresel boyutta ticaret ve yatırımlar için kuralları belirlemektir.

Üç kurum da, bütün ülkelerin aynı vizyon, politika ve standartlara sahip olmaları maksadıyla işbirliği ve koordinasyon içerisinde faaliyetlerini yürütürler. Hepsinin de ortak hedefi; örgütlenmiş faaliyetleri ortadan kaldırmak, devlete ait ne varsa özelleştirerek satmak, ülkelerin kendi doğal kaynaklarını, işgücü veya sosyal güvenlikle ilgili kanun ve standartlarını korumasını engellemek ve bütün ülkelerde sermaye ve ticaretin serbest dolaşımını sağlamak için gerekli bütün kanalları açmak ve daima açık tutmaktır.

Bu kurumlardan IMF ve Dünya Bankası’nın az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere dayattığı ve zorla uygulattığı ekonomik tedbirler aşağıda verilmiştir:

1. Eğitim, sağlık, çevre ve destekleme alımlarında devletin katkısının azaltılması,
2. Ulusal para biriminin değerinin düşürülmesi ve doğal kaynakların yağmalanması suretiyle ihracat gelirlerinin artırılması, çalışanların ücretlerinin düşürülmesi ve ihracat kapasitesine sahip yabancı yatırımların azaltılması.
3. Çok büyük bir mali dengesizlik ve dışa bağımlılığa sebep olan ve hiç bir faydalı amaca hizmet etmeyen finansal pazarın kısa vadeli portföy yatırımlarını ülkeye çekmek maksadıyla liberalleştirilmesi,
4. Yabancı sermayeyi çekmek için yerli şirketleri iflasa ve borçluları daha büyük sorunlara iten ve zorlayan faiz oranlarının yükseltilmesi,
5. Dış alımlarda bütün gümrük vergi ve tarifelerini ortadan kaldırmak suretiyle borç parayla alınan tüketici ürünlerinin ithalatını kolaylaştırarak mahalli sanayii ve tarım üreticilerinin ucuz ithal mallarıyla rekabet edebilmesini engellemek ve dış borcu sürekli olarak artırmaktır.²

Politik küreselleşmenin son aşamasının ekonomik gelişmelere bağlı olarak ulus-devletin yavaş yavaş otoritesinin azalması ve sınırları olmayan bir dünyanın kurulması

---

² CAVANAGH, John, MANDER, Jerry; Alternatives to Economic Globalization

olduğu göz önüne alındığında “Demir Üçlü” olarak tanımlanan ve ekonomik küresel gelişmelere yön veren üç kurumun yukarıda belirtilen tedbirlerine baktığımızda pek de ulus-devleti politik küreselleşme yolunda bir partner olarak gördüğünü söyleyemeyiz.

Dünyadaki insanlar arasındaki gerçek veya hayali büyük farklılıkları göz önüne aldığımızda, gelecekte bir gün bütün insanların bir araya gelerek tek bir yasal ve fonksiyonel “dünya hükümeti” kurmaları için bir ümit var mı? Sonuç büyük bir olasılıkla insanoğlunun politik anlamda evrimleşmesine bağlı olacak. Günümüzde en etkin politik grup ulus-devlettir, halen keskin bir milliyetçiliğin hüküm sürdüğü bir dünyada yaşıyoruz. “Dünya Hükümeti” kurabilmeansı ya da olasılığı gelecekte insanların bu milliyetçi aşamayı geçebilmesi ve kendilerini dar bir politik görüşe değil de insanlığa adanmasıyla mümkün olabilecektir. Eski atasözü “Doğu doğudur, batıysa batı, ikisi asla birleşmeyecek” artık çağdışı bir kavramdır, günümüz küreselleşen dünyasında doğu batıyla bir araya gelecektir.³ Sandra Blakeslee’nin 1978 yılında ifade ettiği bu cümleye baktığımızda, 32 yıl sonra hala milliyetçiliğin hakim olduğu bir dünyada yaşadığımızı, insanlığın öne çıkmasının değil de ekonomik zorlamaların bir dünya devleti kurulması yönündeki adımlarda esas faktör olduğunu görüyoruz.

Küreselleşmenin yadsınamaz ve dışında kalınamaz bir realite olduğu tartışılmazdır, ama sözünü ettiğimiz üç kurumun hangi hedefler ve amaçlar doğrultusunda yukarıda belirtilen tedbirleri zayıfa dayattığı da her zaman göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu tür acımasız dayatmalar karşısında savunma mekanizmalarının doğal olarak devreye girmesi kaçınılmazdır ve belki de küresel güçler ile ulus-devlet arasındaki kan uyuşmazlığının nedeni de budur.

Dünyanın birçok ülkesi çok uluslu şirketler vasıtasıyla yabancı sermaye çekmek için çaba gösterirken, ülkeye gelmek isteyen yabancı sermayeye kısıtlamalar getirilmesi, ilk bakışta büyük bir çelişki gibi görünüyor. OECD ülkeleri, bir yandan yabancı sermayeyi çekmeye çalışırken ve bu amaçla yasalarında liberalleşme yönünde değişiklikler yaparken, bir yandan da özellikle ulusal çıkarların gerektirdiği alanlarda yabancı sermayeyi kısıtlayıcı önlemler alıyorlar ve kontrolü elden bırakmıyorlar. Bazı hallerde yabancıların belirli sektörlere girişini yasaklıyorlar ve ya yabancıların alabilecekleri hisselerin % 50’nin altında kalması için yasal önlemler getiriyorlar.⁴

³ BAUMWOLL, Dennis; Modern Societies: Contrasts and Transitions; Syf. 6

⁴ ÖYMEN, Onur; Ulusal Çıkarlar, Küreselleşme Çağında Ulus-Devleti Korumak; Syf. 274

III. AVRUPA ULUS DEVLETLERİNİN SONU

Bu bölümde Philip Jones ⁵ tarafından 03 Haziran 2008 tarihinde yazılan ‘‘The End of Nation States of Europe’’ isimli makalenin bir kısmının tercümesi aslına sadık kalınarak yapılmıştır. Jones’un dünya devletine giden yolda AB’yi bir ara adım olarak değerlendirmesi ve ortaya koyduğu olumsuzluklar gerçekten dikkat çekicidir. Gelecekte AB vatandaşı olmaya aday birisi tarafından AB’nin geleceği ve özellikle bireyin düşeceği durum hakkındaki değerlendirmelerine katılmamak mümkün değil. Üstüne üstlük, Jones’un endişelerini dikkate aldığımızda hala girmeye çabaladığımız AB’ye girmenin, özellikle de bu yöndeki bitmek tükenmek bilmeyen çabalarımızın ne kadar anlamsız olduğu ortadadır.

Makalenin tercümesine başlamadan önce AB’nin kurucu babalarından olan Jean Monnet’in Avrupa Kömür Çelik Topluluğunun (AKÇT) kuruluş aşamasında ifade ettiği söze dikkati çekmek istiyorum.

‘‘Avrupa ulusları, halkları neler olup bittiğini anlamadan (halka hissettirmeden) süper bir devlete doğru yönlendirilmelidir. Bu hedefe, herbiri ekonomik gerekçeler ardına gizlenmiş ve sonuçta geri dönülemez bir şekilde federasyon oluşumuna götüren ve birbiri ardına uygulanan adımlarla ulaşılabilir. (Jean Monnet- Founding Father of the EU).

AB’nin daha henüz kuruluş aşamasında, kurucu babalarından Jean Monnet’in ifade ettiği bu cümlenin anlamı, sanırım 2008 yılında Jones tarafından kaleme alınan makaleyi okuduktan sonra daha iyi anlaşılacaktır.

Bir ülke kendi ekonomisini, savunmasını, adalet sistemini ve iç işlerini artık kontrol edemiyor ise o ülke artık bağımsız bir ülke olarak kabul edilemez. AB’nin federasyon statüsüne kavuşması sonucunda bütün yetkiler Brüksel’e devredileceğinden milli parlamentolara ihtiyaç kalmayacaktır. AB’nin üyeleri olan tarihi Avrupa devletleri resmi olarak sona erecektir. Bütün dünyadaki elçilikleri AB bürokratlarının kontrolüne geçecek, tarihi geçmiş olan ülke ve eyaletler birleşerek ‘‘AB İdari Bölgelerine’’ dönüşeceklerdir.

AB, polis, askeri güç, nükleer silahlar, mali rezervler ve Kuzey Deniz petrolünün kontrolünü ele geçirecek, güvenlik güçleri ve ordu çalışanları AB’ye bağlılık yemini etmek zorunda kalacaklardır. Reddetmeleri durumunda işlerinden olacaklardır. AB bütün askeri işler, donanım ve tesislerin kontrolünü ele geçirecektir.

Politik partilere son verilecek, yavaş yavaş yok edilecek veya yeniden düzenleneceklerdir. Sadece Pan Avrupa (Avrupa yanlısı) partilerin faaliyetlerine izin verilecek, bağımsızlık yanlısı partiler, Avrupa Adalet Divanı’nın 1999 yılındaki kararında

---

⁵ **Philip D. Jones** (born 1952) is a climatologist at the University of East Anglia where he works as a Professor in the School of Environmental Sciences

(Dava no: 274/99) olduğu gibi yasa dışı bir konuma gelecekler ve AB'ni eleştirmek illegal bir faaliyet haline gelecektir. AB, ulusal parlamento ve meclisleri kapatma yetkisine sahip olacaktır.

Birçok insan işsiz kalacak ve yüzbinlerce küçük işletme uygulanması imkânsız ve pratik olmayan AB kural ve kanunları nedeniyle kapanmak zorunda kalacaklardır. 107,000 civarında AB kuralı sayesinde (Bunların tümünü bilmek ve uygulamak imkânsız olduğundan) farkında olmadan, doğal olarak yaptığımız birçok faaliyetten ötürü ceza ödemek zorunda kalacağız ve hatta tutuklanacağız. Örnek vermek gerekirse; Ocak 2006 tarihinden itibaren evimizdeki musluk, elektrikli ev aletleri ve hatta kendi arabamızı dahi tamir etmek bir suç olacak. Altı feet'ten uzun ve 1999 yılından sonra imal edilen bir tekne aldığımızda 4000 Avro civarında bir vergi ödemek veya altı ay hapis yatmak zorunda kalacağız. AB polis devleti yönetiminde her zaman tutuklanma ve yargılanma korkusu ve tehdidiyle yaşamak zorunda kalacağız.

Büyük şirketler ise daha da zenginleşecekler, AB içi ve dışından gelen büyük sayıdaki göçmenlere çok az ücret ödeyerek üretim maliyetlerini düşürecek ve çok daha fazla para kazanacaklardır. Bunun da ötesinde, bu şirketler AB Hükümeti'nin desteğinde işgücü üzerinde bir tekel oluşturarak bütün kuralları yaratma ve dikte ettirme kabiliyetine kavuşacaklardır.

Mahalli demokrasiler yoluyla hak arama ve tazminat talep etme hakları ortadan kalkacak, çünkü gelecekte mahalli demokrasi diye ortada bir kurum kalmayacaktır. AB İdari Bölgesel Hükümetleri seçimle işbaşına gelmeyecekler (AB Websitesinde AB Bölgeselleşme Planına bakınız), tek verebileceğimiz oy güçsüz ve işlevsiz Avrupa Parlamentosu üyelerini seçmek için olacaktır. Seçilmemiş AB Komiserleri tarafından yönetileceğiz ve bu komiserlerin halka hesap verme (Accountability) sorumlulukları olmayacak.

Eğer gösteri yapar veya protesto edersek tutuklanıp başka bir AB bölgesine sürüleceğiz. 9/11 saldırısından sonra (ki artık ABD toplumunun yarısına yakını bu saldırının hükümet tarafından organize edildiğine inanıyor) AB tutuklama ve gözaltına alma düzenlemeleri ve çeşitli kanunlar yetkililere, üzerimizde mutlak bir otorite hakkı vermektedir. AB kanunları altında masum insanların ateşli silahlarla vurulması tamamen yasal hale gelecektir.

Müslümanlık karşıtı korku ve alaycı/aşağılayıcı söylem, tutum ve davranışlar bütün AB ülkelerinde yayılmakta ve İkinci Dünya Savaşı öncesi Almanya'daki yahudilerin durumunu hatırlatmaktadır.

Önümüzdeki 15 yıl içerisinde federasyona geçilecek ve federasyon sisteminde Avrupa kendi bürokrasisi ve rüşvetin, çürümüşlüğüne altında ezilecektir. Üretim düşecek ve vergiler ne kadar artırılsa artırılsın yetenezsiz, çürümüş ve savruk hükümet mekanizmasını desteklemeye yetmeyecektir. Birçok insan açlık sınırına dayanacak şekilde fakirleşmeye mahkûm olacaktır.

AB, ‘‘Dünya Hükümeti’’ açısından bir ara adımdan başka bir şey değildir. Bu yazılanları komplo teorisi olarak değerlendirmeden önce ülkenizdeki önde gelen politikacılardan ne kadarının ‘‘Bilderbergers, Trilateral Commission, Club of Rome ve Royal Institute for International Affairs’’ gibi gizli örgütlerin üyesi olduklarını belirlemelisiniz.

AB federasyonu altında öngörülen ve yukarıda bahsedilen bütün olaylar dünyada ‘‘Bir Dünya Hükümeti’’ kurmaya yöneliktir ve federal Avrupa bu hedef için gereken bir ara adımdan başka bir şey değildir.

İnsanların kendi hayatları için bütün sorumluluğu hükümete bırakmış gibi görüldüğü bir çağda yaşıyoruz. Bu, İkinci Dünya Savaşı’ndan bu yana devam eden bir süreç, ama özellikle 1980’li yıllardan itibaren iyice hızlanan bir süreç. Bu sosyal sorumsuzluk bizi 13 Aralık 2007 tarihinde imzalanan Lizbon Antlaşması’na getirdi, bu antlaşmada, bizim sözde liderlerimiz ‘‘Büyük Plan’’ uğruna özgürlüklerimizi ve tarihsel haklarımızı yok ettiler. Arkamıza yaslanıp olup biteni seyretmeye devam edersek ve hiç bir şey yapmazsak hayatlarımız kendi yarattığımız bir kâbusa dönüşecek, çünkü sonuçta kendi haklarımızı ve özgürlüklerimizi kendi ellerimizle ‘‘kurtlara’’ devreden bizler olacağız.

Jones’un makalesini okuduktan sonra küreselleşmenin gerçek hedefinin ulus-devletler mi yoksa bireysel özgürlüklerini ve haklarını korumaya çalışan fertler mi olduğu hususunda ciddi şüpheler ortaya çıkmaktadır.

Küreselleşen dünyada içeriden ve dışarıdan gelen baskılarla otoritesi ve etkinliği sarsılan ulus-devletin kendisine hak ve özgürlüklerini koruması maksadıyla sığınan bireyin hak ve özgürlüklerini nasıl ve hangi etkinlikle koruyacağı tartışmalıdır. Bir sosyal güvence olarak sığınılan ve günümüz dünyasında en organize kuruluş olan devlet, bırakın bireylerin hak ve özgürlüklerini, kendisinin hak ve yetkilerini de savunmaktan aciz bir konumdadır.

IV. ÇOK ULUSLU ŞİRKET TEORİSİ

Demir Üçlü’nün yanı sıra ekonomik küreselleşmenin itici gücü olan çok uluslu şirketlerin etkileri çok uluslu şirket teorisi başlığı altında bu bölümde incelenecektir. Södersten tarafından kaleme alınan Globalization and the Welfare State isimli kitabının bir

bölümünün tercümesidir. Södersten tarafından ortaya koyulan teorinin açıklamasının tercüme edilmesindeki hedef haklarında çok konuşulan çok uluslu şirketlerin küreselleşme bağlamında rollerini açıkça ortaya koymaktır.

Çok uluslu girişimciler 1980'li yılların ortalarında uluslararası ticarete tamamen entegre olmayı başarmışlardır. Yabancı sermaye direkt yatırımlarını açıklayan teoriye göre iki çeşit yabancı sermaye yatırımı mevcuttur: yatay ve dikey yatırımlar. Yatay yatırımda firmalar kendi ülkelerinde ve kendi faaliyet alanlarında çeşitli yatırımlar yaparlar, dikey yatırımda ise firma üretim imkânlarını coğrafik olarak parçalara ayırmış ve üretim birimlerini farklı ülkelere yerleştirmiştir. Bu teoriye göre yatay sermaye yatırımlarında itici güç büyük pazarın ihtiyaçlarını ihracat yapmadan karşılamaktır. Diğer taraftan dikey sermaye hareketinde ise temel itici güç üretimin maliyetidir, firmalar genel üretim maliyetlerini, üretimin el emeği yoğunluklu bölümlerini işçi ücretlerinin düşük olduğu ülkelere aktararak düşürmekte, sermaye ve yüksek uzmanlık gerektiren üretim safhalarını ise bunların göreceli olarak ucuz olduğu ülkelerde tutmaktadırlar.

Çok uluslu şirketler hakkında yapılan tartışmalara baktığımızda, bu şirketlerin dış ülkelere yatırımlarının dikey sermaye hareketleri olarak kabul edildiklerini ve düşük işgücü maliyetinin tek motivasyonları olduğunu görmekteyiz. Oysa araştırma ve deneylere dayanan çalışmalar göstermiştir ki, yabancı direkt sermaye hareketlerinde yatay sermaye hareketleri toplamda dikey sermaye hareketlerinden fazladır. Yabancı sermaye hareketlerinin çoğunlukla sanayileşmiş ülkelerde olduğu gerçeği bize yatay sermaye hareketlerinin göreceli üstünlüğünün bir kanıtıdır.

Bilgi-sermaye modeli olarak tanımlayabileceğimiz sentez modelinde ise her iki yaklaşımın da olduğunu görmekteyiz. Bu modelde firmalar coğrafik anlamda iki farklı faaliyete bölünmüşlerdir; uzmanlığa dayanan faaliyetlerin yürütüldüğü bir karargâh ve daha az uzmanlık gerektiren üretimin icra edildiği tesisler. Şirketlerin yatırım kararlarında hangi faktörün öne çıkacağı kendi ülkeleri ile yabancı sermayeye ev sahipliği yapan ülkelerin karakteristiklerine bağlıdır. Bir ülke göreceli olarak küçük ve uzman işgücü fazla, diğer ülke büyük ve uzman işgücünden yoksun ise iki ülke arasında dikey sermaye yatırımları gerçekleşecek, üretim tesisleri büyük ve geniş ülkede konuşlandırılırken, şirketin yönetim birimleri küçük ülkede muhafaza edilecektir. Bu durumda, uzman işgücünün bulunduğu küçük ülkeler büyük ve geniş ülkelerdeki ucuz işgücünden yararlanarak bu ülke insanların taleplerini karşılayacaklardır. Bu tür ülkelere örnek vermek gerekirse; İsveç, Norveç ve Danimarka'da ARGE, yönetim ve pazarlama faaliyetleri içte yürütülürken üretimin çoğu dış ülkelerde gerçekleştirilmektedir.

İki ülkenin de küçük veya benzer imkânlarla sahip olduğu durumda ise yatay sermaye hareketleri daha fazla olacaktır. Bunun nedeni ise; mahalli üretim tesislerinden insanların taleplerini karşılamanın avantajlarına rağmen her iki ülke açısından da ARGE, yönetim ve pazarlama alanlarında uzmanlaşmanın avantajlarının olmamasıdır. Bu duruma örnek; Avrupa pazarında mahalli bir üretim tesisinden faaliyette bulunmak isteyen bir ABD şirketinin yaklaşım ve hareket tarzı gösterilebilir.

Dikey sermaye yatırımında, uluslararası fiyat farklılıklarından yararlanan şirketler, üretim maliyetini, uzmanlık gerektiren faaliyetlerini çalışan ücretlerinin yüksek olduğu, üretim faaliyetlerini ise çalışan ücretlerinin düşük olduğu ülkelerde yoğunlaştırarak düşürebilir. Bunun etkileri iki şekilde görülebilir. Birincisi; şirket ulusallıktan uluslar arası geçerken üretim faaliyetlerini işçi ücretlerinin yüksek olduğu ülkelere düşük olanlara transfer eder. İkincisi ise; üretim maliyetinin azalması nedeniyle şirketin rekabet gücü artar ve şirket pazar payını artırarak genel anlamda büyür ve faaliyet alanını genişletir. Şirketin rekabet gücünün artması uzman işgücüne olan ihtiyacı da artırdığından şirketin kendi kendi ülkesinde nitelikli personel ihtiyacı niteliksiz personele olan ihtiyacına nazaran daha fazla artar. Dikey sermaye hareketleri uzun vadede nitelikli işgücüne olan ihtiyacı artırır ve nitelikli işçilere ödenen ücretlerin yükselmesine neden olur.

Yabancı sermayeye ev sahipliği yapan ülkede de, şirketin asıl talebi ucuz işgücü olmasına rağmen, nitelikli işgücüne olan ihtiyaç az da olsa artabilir. Dikey sermaye yatırımlarının şirketin ait olduğu ülke işgücü açısından kısa vadeli etkisi daha belirsizdir. Şirketin işgücü talep etkisi olarak tanımlanan bu etki; faaliyetlerin ucuz işgücüne sahip ülkelere transferindeki olumsuzlukların artan rekabetten kaynaklanan işgücü avantajlarından daha fazla olmasına bağlı olacaktır.

Yatay sermaye yatırımında ise şirket ulusal ihracatçı konumundan yabancı bir ülkede tüketicilerin ihtiyaçlarını mahalli bir tesisten karşılayan bir şirkete dönüşmektedir. Faaliyetin yer değiştirmesi, burada üretilen malların ihracatı yine sözkonusudur. Mahalli bir üretim tesisinden tüketicilerin ihtiyaçlarını karşılamak daha az maliyetli olduğundan şirketin rekabet gücü yine artarak pazar payının genişlemesine ve şirketin genel anlamda büyümesine neden olacaktır. Bu durumda yurt dışına açılan şirket, nitelikli ve niteliksiz işgücüne olan talebi kendi ülkesinde faaliyette bulunan bir firmanınkine benzer oranlarda olmasına rağmen nitelikli işgücünün kullanıldığı ARGE, yönetim ve pazarlama faaliyetleri yurt dışına açılan şirkette çok daha fazla nitelikli işgücüne ihtiyaç olacaktır.

Konuya yabancı sermayeye ev sahipliği yapan ülkelerdeki işgücü kompozisyonu açısından baktığımızda, genel olarak ev sahibi ülke ekonomisindeki etkileri; teknoloji

transferi, teknoloji yayılımı, rekabet ve elde edilen karların kendi ülkesine transferi alanlarında görülebilir. Yabancı şirketler yerli şirketlere nazaran, bilgiye ulaşmadaki yetersizlikleri, talep durumu ve iş görme yöntemleri hakkındaki eksiklikleri gibi nedenlerle dezavantajlı bir konumdadırlar. Bu durum, bir şirketin dış pazara açılabilmesi için bu eksiklikleri telafi eden bazı avantajlar ve ayrıcalıklara sahip olması anlamına gelmektedir.

Üstün teknoloji ve bilgi birikimi bu avantajlara güzel bir örnektir. Yerli şirketlere nazaran üstün teknolojinin imkânlarını kullanan yabancı şirketlerde çalışan işgücünün verimliliği çok daha fazladır. Teknolojik yayılım ise, yabancı şirketler tarafından getirilen teknolojinin yerli şirketler tarafından da benimsenip kullanılması ve bu yolla yerli şirketlerin de üretim kapasitelerini geliştirmeleridir. Yabancı şirketler ile rekabet etmek isteyen yerli şirketler de teknolojinin imkânlarını kullanarak verimliliklerini artıracak, mahalli tekeller ortadan kalkacak ve yerli şirketlerin karlarını artırmak maksadıyla uyguladıkları pazar hileleri ortadan kalkacaktır. Bununla beraber çok uluslu bir şirketin iç piyasaya girmesi rekabet açısından her zaman olumlu sonuçlar doğurmayacaktır, çok yüksek bir üretim kapasitesine sahip çok uluslu bir şirket yerli şirketleri pazardan tamamen silebilme gücüne sahiptir.

Ev sahibi ülke açısından bir başka etki de çok uluslu şirketler tarafından elde edilen karların o ülkenin milli geliri yerine, şirketin ait olduğu ülke milli gelirine eklenmesidir. Yerli şirketlerin bütün karlarının milli gelire eklendiği göz önüne alındığında, ev sahibi ülke açısından çok uluslu şirket karlarının kendi ülkelerine transfer edilmesi oldukça olumsuz bir durumdur ve ev sahibi ülkenin refah durumunu negatif yönde etkilemektedir. Bununla beraber çok uluslu şirket yerli bir şirketi alarak iç pazara girmiş ise elde edilen karın bir kısmı ev sahibi ülke milli gelirine dâhil edilebilmektedir.

A. ÇOK ULUSLU ŞİRKETLERİN KENDİ ÜLKELERİNE ETKİLERİ

Bazı araştırmacıların bulgularına göre ABD şirketlerinin dışa açılımı ülke içinde nitelikli işgücüne olan talebi artırmıştır. Slaughter'in⁶ 2000 yılındaki bir araştırmasının sonuçlarına göre ise çok uluslu şirketlerin dışa açılımının ABD'de nitelikli işgücüne ihtiyacı artırdığı söylenemez. Bununla beraber, benzer bir araştırmada Hanson⁷ (2001), İsveçli çok uluslu şirketlerin OECD üyesi olmayan ülkelere dış açılımının ülkede nitelikli işgücüne olan ihtiyacı artırdığını ortaya koymuştur. Hanson'un bulgularına göre OECD üyesi ülkelere yapılan dış açılımın ise nitelikli işgücü ihtiyacına hiçbir etkisi olmamıştır. Hanson'un

⁶ Matthew J. Slaughter is the Associate Dean of the MBA Program and the Signal Companies Professor of Management at the Tuck School of Business at Dartmouth.

⁷ Robin D. Hanson (born August 28, 1959) is an associate professor of economics at George Mason University

bulgularının uzman işgücünün fazla olduğu bir ülkenin dikey sermaye yatırımlarının uzman işgücüne olan ihtiyacı artıracığı yönündeki teoriyi desteklediği görülmektedir. Bununla beraber yatay sermaye yatırımlarında uzman işgücüne olan ihtiyacın artacağına dair hiçbir kuvvetli neden bulunmamaktadır. Çok uluslu bir şirketin dışa açılarak yabancı bir ülkede bizzat faaliyette bulunması ile yabancı bir ülkede yerli bir şirketi alt yüklenici olarak kullanarak mahalli talebi karşılamaındaki seçiminde rol oynayan faktörler çok araştırılmasına rağmen henüz tam olarak belirlenememiştir.

Çok uluslu şirketlerin dışa açılımı kendi ülkelerindeki ücret politikasını uzun vadede etkilerken, kısa vadedeki etkileri işsizlik seviyesinde görülmektedir. Dışa açılan çok uluslu şirketteki işçi çıkarmaları ülke genelinde işsizlik oranının artmasına neden olmaktadır. İsveç'te Braconier⁸ ve Ekholm⁹ tarafından 2000 yılında yapılan bir araştırma sonucuna göre işgücüne yüksek ücret ödenen ülkelere yapılan açılımların ülke dâhilindeki işsizlik oranına olumsuz etkileri yok denecek kadar azdır. Düşük ücret ödenen ülkelere yapılan açılımın ise hiçbir etkisi yoktur.

B. ÇOK ULUSLU ŞİRKETLERİN EV SAHİBİ ÜLKELER ÜZERİNDE ETKİLERİ

Çok uluslu şirketler teknoloji transferi ve yayılımı aracılığıyla üretimi artırdıklarında ev sahibi ülkelerdeki işgücü olumlu yönde etkilenmektedir. Bu alanda yapılan araştırmalar çok uluslu şirketlerin verimliliğinin yerli şirketlere oranla daha fazla olduğunu ortaya koymuştur, bunun yanı sıra çok uluslu şirketlerin ödedikleri ücret de yerli şirketlere oranla daha fazladır. Bunun nedeni yabancı şirketlerdeki verimliliğin fazla olması veya karlarının yüksek olması ve bunların ücretler yoluyla çalışanlarla paylaşılması olabilir.

Teknoloji yayılımının sağladığı avantajlar ise çok daha karmaşık bir konudur. Bazı araştırmalar yabancı şirketler sayesinde yaygınlaşan teknolojinin olumlu etkilerinden bahsederken 1990'lı yıllarda daha karmaşık ekometrik tekniklerle yapılan araştırmalar çok uluslu şirketlerin mahalli şirketlerin verimliliğini azalttığını ortaya koymuşlardır. 2003 yılında Keller¹⁰ ve Yeaple¹¹ tarafından ABD'de yapılan bir araştırmanın sonucuna göre ise ABD'de çok uluslu yabancı şirketler vasıtasıyla yaygınlaşan teknoloji sayesinde verimlilik % 14 seviyesinde artmıştır.

Çok uluslu şirketlerin işgücünü sömürdükleri, az ücret ödedikleri ve kötü çalışma şartları sağladıkları yönündeki iddialara gelince, çok uluslu şirketler aksine, yerli şirketlerden

⁸ Henrik **Braconier** Research Institute of Industrial Economics (IUI); Ministry of Finance

⁹ Karolina **Ekholm** is Associate Professor at the Department of **Economics**, Stockholm University

¹⁰ Klaus **Keller** Associate Professor of Geosciences Department of Geosciences The Pennsylvania State University

¹¹ Stephen Ross **Yeaple**. The Pennsylvania State University. Department of **Economics**

daha fazla ücret ödemektedirler ve bir anlamda yerli şirketler tarafından işçilere ödenen ücretlerin daha fazla düşmesini de önlemektedirler. Yabancı şirketlerin asıl hedefi üretim maliyetlerini düşürmek olmasına rağmen, çalışanlar açısından bakıldığında yüksek ücret ödeyen çok uluslu bir şirkette çalışmak, daha az ücret ödeyen tamamen yerli bir şirkette çalışmaktan çok daha fazla tercih edilen bir durumdur. Çok uluslu şirketlerdeki çalışma ortamının, ortalama olarak yerli şirketlerden daha iyi olduğu, fakir bir ülkedeki alt yüklenici durumundaki bir şirkette ise daha kötü olduğu kabul edilebilir.

Sonuç olarak; çok uluslu şirketlerin dışa açılımı kendi ülkelerinde uzun vadede işgücüne olan ihtiyacı artırmamakta, kısa vadede ise artırdığına yönelik bir kanıtlar bulunmaktadır. Kısa vadede; çok uluslu şirketin çalışan ücretlerinin yüksek olduğu ülkelere açılımında, kendi ülkesindeki işgücü üzerinde olumsuz etkileri olmaktadır. Bununla beraber çok uluslu şirketin çalışanlara düşük ücret ödenen bir ülkeye açılımında böyle bir etki görülmemektedir. Çok uluslu şirketlerin ev sahibi ülkedeki çalışan ücretlerini artırdığına yönelik kanıtlar da mevcuttur. Daha açık ifade etmek gerekirse, çok uluslu şirketler çalışanlarına daha fazla ücret ödemektedirler. Bunun nedeni, çok uluslu şirketlerin daha yüksek teknolojiye sahip olmalarıdır. Bir başka neden de teknolojik yayılım ve yaygınlaşma yoluyla yerli şirketlerin de verimliliklerini artırabilmeleridir.

Çok uluslu şirketlerin çalışanlara yüksek ücret ödenen ülkelere açılımı, potansiyel bir ücret azaltımının yanı sıra işsizliğin de artmasına yol açmaktadır, bununla beraber çok uluslu şirketler ve sahipleri yabancılar olan şirketler, tamamen yerli olan şirketlere nazaran çalışanlarına daha fazla ücret ödemektedirler. Sonuç olarak; çok uluslu şirketlerin daha fazla ücret ödedikleri dikkate alındığında, çalışanlar açısından ülke ekonomisinde çok uluslu şirketlerin varlığının iyi olduğu sonucuna varılabilir.

IV. SONUÇ

Küreselleşmenin ulus-devlet üzerindeki etkilerine baktığımızda: G. H. Von Wright'ın deyişiyle, "görünen o ki, ulus-devlet aşınıyor ya da belki 'sönümleniyor.' Aşındırıcı güçler ulusaşırı" Ulus-devletler muhasebe için hala tek çerçeve ve etkili politik inisiyatifin tek kaynağı olduğundan, aşındırıcı güçlerin "ulusaşırılığı" ulus-devletleri kısıtlı, amaçlı ve potansiyel olarak rasyonel olan eylemler alanının dışına koyar. Böylesi eylemleri atlayan her

şey gibi böylesi güçler, biçimleri ve eylemleri de bir giz bulutu içinde silinip gitmiştir; güvenilir bir analizin konusu değil, tahmin konusudurlar.¹²

Küreselleşen dünyamızda ulus-devletlerin ne yazık ki, ekonomik küreselleşmenin kurallarını belirleyen ve uygulatan üç büyük küresel kurum olan Dünya Bankası, IMF ve WTO ile çok uluslu şirketlerin baskılarına karşı koyabilecek kaynakları ve manevra özgürlükleri bulunmamaktadır.

Bağımsızlığını ve egemenliğini kaybetmiş bir devlet serbest ticaret kurallarının dayatıldığı bir dünyada, küreselleşme maskesi altında çok uluslu şirketlerin ulusal bir güvenlik birimi haline dönüştürülmüştür. Küreselleşme sürecinde ulusal çıkarları korumak arzusundaki devletin bu alanda başarılı olmasının imkânı bulunmamaktadır.

Küreselleşmenin ulus-devletin sonu olup olmadığına gelince; yukarıda da belirtildiği gibi ulus seviyesinde bir güvenlik birimine günümüzde ve gelecekte ihtiyaç duyulduğundan ulus-devletler ortadan kalkmayacak, ama işlevsiz ve içleri boş bir kurum haline geleceklerdir. Ulus-devletin, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin gelişmişlere yetişmesi ve yakalayabilmesi için yapabileceği hiç bir şey kalmamıştır.

Asıl önemli olan bireyin durumudur, kendisini bir sosyal sigorta olarak gördüğü en örgütlenmiş kurum olan devlete teslim eden bireyin kişisel haklar ve özgürlükler açısından güveneceği hiç bir kurum kalmamıştır. Güvenilen ulus-devlet kendini korumaktan acizdir ve işlevsizleştirilmiştir.

Demir Üçlü ve çok uluslu şirketler, küreselleşme maskesi altında sömürgeciliğe devam etmekte, her ülkede yandaşları olan politikacı, yazar, iş adamları, bilim adamları ve toplumu etkileme gücü olan herkesi kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaktadırlar. Bu durumu sonlandırmak çok zor da olsa, Birinci Dünya Savaşı sonrasında yokluklarla boğuşurken, yabancı ülkelerin istilasına direnerek egemenliğini ve bağımsızlığını savaşarak koruyan Türkiye, ulus-devlet yapısını muhafaza ederek ulusal çıkarlarını korumalıdır.

Birey açısından baktığımızda ise; ‘İnsanlar kimliklerini etnik ve dini terimlerle tanımladıkça, farklı din ve etnik yapılara mensup insanlarla kendileri arasında birbirlerine karşı bir biz ve onlar ilişkisinin var olduğunu muhtemelen görecektir.¹³ Ama gelecekte bir gün, etnik ve dini kimliklerini ikinci plana itmeyi ve insanlığı öne çıkarabilmeyi başarabildiklerinde her şey çok daha güzel olacaktır.

¹² BAUMAN, Zygmunt; Küreselleşme Toplumsal Sonuçları. Syf. 67

¹³ HUNTINGTON, Samuel P; Medeniyetler Çatışması; syf. 29

KAYNAKÇA

BAUMWOLL, Dennis; **Modern Societies: Contrasts and Transitions**; San Francisco; Holt, Rinehart and Winston Publications; 1978.

BAUMAN, Zygmunt; **Küreselleşme Toplumsal Sonuçları**; İngilizce'den çeviren YILMAZ, Abdullah; İstanbul; Ayrıntı Yayınları (Polity Press); 1998.

CAVANAGH, John, MANDER, Jerry; **Alternatives to Economic Globalization**, San Francisco, Berrett-Koehler Publishers, 2004.

HUNTINGTON, Samuel P; **Medeniyetler Çatışması**, Ankara, Vadi Yayınları, 1995. (Derleyen, Murat Yılmaz)

ÖYMEN, Onur; **Ulusal Çıkarlar, Küreselleşme Çağında Ulus-Devleti Korumak**; İstanbul; Remzi Kitabevi; Ekim 2005

SÖDERSTEN, Bo; **Globalization and the Welfare State**, New York, Palgrave Macmillan Division of St. Martin's Press, 2004.

[http:// www.europa.eu/](http://www.europa.eu/)